

Τα κατά συνθήκη ψεύδη και ο κατά συνθήκη ψευδής άνθρωπος (Σαράντος Καργάκος, Ιστορικός - Συγγραφέας)

Categories : [ΚΟΙΝΩΝΙΑ](#)

Date : Ιουνίου 25, 2020

Σ' ένα θεατρικό έργο, παρουσιάζεται ένας νεαρός αξιωματικός, που φοβάται τον πόλεμο, αλλά για να φαίνεται γενναίος, καταφεύγει στο αλκοόλ. Ο Μολιέρος με την περιώνυμη κωμωδία του «Ταρτούφος» (Tartuffe) πλούτισε το παγκόσμιο λεξιλόγιο με μια νέα λέξη: ταρτουφισμός. Η λέξη είναι ταυτόσημη του ψευτοθητικού, του ψευδοευλαβούς, γενικότερα του κάλπικου ανθρώπου.

Βέβαια, είναι πολύ δύσκολο να είναι πάντα κανείς ο πραγματικός εαυτός του. Τα «κατά συνθήκη ψεύδη»* της κοινωνικής ζωής δημιουργούν και τον «κατά συνθήκη ψευδή άνθρωπο». Κάθε άνθρωπος, λοιπόν, ζει σε δυο διαστάσεις, την «εσωτερική» και την «εξωτερική». Ζει με τον εαυτό του και με τους άλλους. Αλλ' ενώ η επικοινωνία με τον εσωτερικό του κόσμο δε γίνεται με κανένα ορατό μέσο, για την επικοινωνία του με τον εξωτερικό χρησιμοποιείται η συμπεριφορά, που είναι βέβαια ορατή αλλ' όχι πάντα κατανοήσιμη.

Η έκφραση μας ενώνει με τους άλλους και τους άλλους μ' εμάς. Χάρη στην έκφραση «συναντιόμαστε» με το συνάνθρωπο και ο συνάνθρωπος μ' εμάς. Έτσι οι τρόποι συμπεριφοράς, σαν είδος έκφρασης, αποτελούν ένα βασικό στοιχείο του πολιτισμού με την αλληλοεπαφή των ανθρώπων. Οι άνθρωποι δεν έμειναν αδιάφοροι σ' αυτήν τη διαπίστωση και στην προσπάθεια τους για κοινωνική ανύψωση ή για την επιτυχία οποιουδήποτε σκοπού τους, προωθούν σαν αξία τον εαυτό τους μέσα από το σύστημα των κανόνων και της εθιμοτυπίας, που επιβάλλει η κοινωνική ζωή σε μια συγκεκριμένη ιστορική φάση. Συμβαίνει όμως αυτές **οι συμβάσεις να πλακώνουν την αληθινή τους προσωπικότητα με την προβολή ενός πλαστού «εγώ»**. Ζουν μέσα στη σκλαβιά του ψεύδους τους. Δημιουργούν ένα **προσωπείο**, που, έστω κι αν είναι «σιδηρούν», δεν αντέχει στη διάρκεια.

Δύσκολα, λοιπόν, μπορεί να μιλήσει κανείς για νομοτέλεια ανάμεσα στην προσωπικότητα και τη συμπεριφορά. Η συμπεριφορά μπορεί ν' αποκαλύπτει την αληθινή φύση μας αλλά μπορεί και να σχηματοποιεί μια ψεύτικη. Ειδικά στη σύγχρονη εποχή ο άνθρωπος χρησιμοποιεί το προσωπείο περισσότερο από κάθε άλλη φορά, γιατί ποτέ άλλοτε τόσο πολύ ο άνθρωπος δεν κρίνεται από αυτό που υποκρίνεται, όσο σήμερα.

Ο «επιτυχημένος», ο «σωστός» και ο «καλός» για την κοινωνία, δεν είναι πάντοτε ο πραγματικά σωστός άνθρωπος. Τις περισσότερες φορές συμβαίνει το αντίθετο. Όμως

αυτός ο «καλός» είναι που απολαμβάνει την εκτίμηση, που έχει την επιδοκιμασία της κοινωνίας, ενώ ο άλλος, ο πραγματικά χρηστός, περνά τις περισσότερες φορές απαρατήρητος. Ο «Λαυρέντης» του ποιητή Αναγνωστάκη, όταν πέθανε, κρίθηκε από αυτό που υποκρινόταν μια ολόκληρη ζωή: 'Τριαντάξι στέφανα σε συνοδέψανε, τρεις λόγοι αντιπροέδρων, επτά ψηφίσματα για τις υπέροχες υπηρεσίες που προσέφερες», αν και ήταν «κάθαρμα». Το άσχημο είναι ότι όλοι ήξεραν πως ήταν κάθαρμα, αλλ' επειδή στο βάθος όλοι λίγο ή πολύ ένιωθαν καθάρματα, με τις τιμές που απέδιδαν στον «ομότεχνό» τούς εξαγνίζονταν από την «καθαρμοποίηση» τους. Όταν στην κοινωνία κυριαρχούν οι Λαυρέντηδες, ασφαλώς **η υποκρισία** είναι ο μόνος αγώνας που «δικαιώνεται». Γιατί μ' αυτή κερδίζουμε' μας αφήνει αδιάφορους αυτό που χάνουμε. **Ελάχιστοι σήμερα αναζητούν το πρόσωπό τους.**

Κάποτε **η διαφορά ενδυμασίας** και μόνο ήταν **κριτήριο σύγκρισης** μεταξύ δύο ανθρώπων. Το «σμόκιν» υπερείχε της εργατικής φόρμας, κι αυτός που φορούσε «σμόκιν» ήταν ένας «καθώς πρέπει», ενώ ο άλλος που φορούσε φόρμα μπορούσε να θεωρείται άξεστος και κατώτερης ποιότητας άνθρωπος. Τώρα, αν και πάνε να εξαλειφθούν αυτές οι διαφορές ενδυματολογικού τύπου, εξακολουθούν να υφίστανται διαφορές, που αποτελούν **κριτήριο αξιολόγησης**. Οι άνθρωποι χωρίς τα ρούχα τους είναι περίπου ίδιοι εξωτερικά. **Αυτό που τους διαφοροποιεί ουσιαστικά είναι ο εσωτερικός τους κόσμος.** Μ' ένα καλό και ακριβό ένδυμα ξεχωρίζει και σήμερα κανείς από τους άλλους. Αν γενικεύσουμε, έτσι συμβαίνει και με τους τρόπους συμπεριφοράς. **Χωρίς επιτηδευμένους τρόπους οι άνθρωποι κατακτούν την εκτίμηση των άλλων με την αξία τους. Όταν όμως «ντύνονται» τους «καλούς τρόπους», μπορούν να κατακτήσουν θέση που δεν έχει σχέση με την αξία τους.** Έτσι οι άνθρωποι «ντύνονται» τον αυστηρό τρόπο συμπεριφοράς του πουριτανού, για να δείξουν πως είναι ευσεβείς. Φορούν ακριβά ρούχα, για να δείξουν πως είναι πλούσιοι. Κυκλοφορούν ατημέλητοι (αλλ' αυτό δε σημαίνει και φθηνό ντύσιμο), για να δείξουν τον αντικονφορμισμό τους. Μιλούν «ανώτερες» γλώσσες και ακολουθούν πρωτόκολλα, για να δείξουν πως ανήκουν σε ανώτερα στρώματα.

Αλλά υπάρχουν και άνθρωποι που δε θέλουν ν' αλλάξουν τον εαυτό τους με τίποτα. Αυτό δε σημαίνει πως είναι ανεπίδεκτοι αλλαγής και μεταβολής. Απλώς δε θέλουν να τον αλλοιώσουν. **Προσπαθούν να τον βελτιώσουν -πνευματικά και ηθικά-, χωρίς να ξεπέφτουν στην προσποίηση.** Δε φοβούνται να δείξουν αυτό που είναι. Ίσως μάλιστα από σεμνότητα δείχνουν κατώτεροι από αυτό που είναι. Ξέρουν πως **η υποκρισία συνιστά υποβιβασμό της ανθρώπινης αξίας.** Δεν πάσχουν από ψυχική πενία, ούτε ανήκουν στους ανθρώπους του προσωπείου. Είναι άνθρωποι του μεγαλείου της απλότητας. Ένα τέτοιο εσωτερικό μεγαλείο διέθετε ο Σωκράτης, μεγαλείο που λειτουργούσε σαν εσωτερικό φως, που έδινε ακτινοβολία ποιότητας στο εξωτερικό ήθος του.

Λένε πως εξαιτίας της απροσποίητης συμπεριφοράς, η αξία του ανθρώπου χάνεται. Δεν είναι σωστό. **Μπορεί να παραγνωρίζεται αλλά δε χάνεται.** Στη ζωή, όσο κι αν την κάνουμε «ξένη, φορτική», ισχύει κάτι που είπε ο Νίτσε: » Όσο μεγαλύτερη είναι η ουσία της πραγματικότητας και η ψυχική δύναμη του ανθρώπου, τόσο περισσότερο αναπηδά από μέσα προς τα έξω η φυσιογνωμία του· όταν είναι μικρή η δημιουργική δύναμη, η προσωπικότητα διαπλάθεται από τα έξω προς τα μέσα». Διαμορφώνεται, δηλαδή, κάτω από την επίδραση προτύπων που οι κατεστημένες συνθήκες προωθούν κι επιβάλλουν.

Έτσι, **το φαινόμενο της προσποίησης δείχνει τη ρηχότητα, την αδυναμία για δημιουργία ενός βαθύτερου εσωτερικού κόσμου, έλλειψη εμπιστοσύνης τελικά του ανθρώπου προς τον πραγματικό εαυτό του.** Αυτός που προσποιείται, έχει την ψευδαίσθηση πως κατέχει την τέχνη να εξαπατά τους άλλους. Πιθανόν, αλλά **τον πρώτο που εξαπατά, είναι ο εαυτός του.** Κι όχι απλώς τον εξαπατά, αλλά τον καταπατά, εκβιάζοντάς τον να λειτουργεί αντίθετα προς την πραγματική του φύση, αντίθετα προς τις πραγματικές του ανάγκες.

Ο άνθρωπος που πάσχει από τη μανία επίδειξης και καταφεύγει στην προσποίηση, προσαρμόζει τα ενδιαφέροντά του στις τεχνητές ανάγκες που του καθορίζουν διάφοροι εξωγενείς παράγοντες. **Ο σύγχρονος κώδικας κοινωνικής επιτυχίας απαιτεί να φαίνεσαι. Κι αυτό σημαίνει ότι πρέπει να προβάλλεσαι. Γι' αυτό άλλωστε η κοσμικότητα «τρώει» την κοινωνικότητα.** Γι' αυτό αυξάνονται οι κοσμικές στήλες των εφημερίδων σε βάρος των σελίδων που αφιερώνονται στο βιβλίο. Βέβαια, μέσα σ' έναν κοσμικό κύκλο, ο άνθρωπος δεν αρκεί να ντύνεται κομψά, πρέπει να ξέρει να μιλάει και σωστά. Το κομψά στην περίπτωση της κοσμικής ενδυμασίας και ομιλίας είναι ταυτόσημο του μοντέρνου. Μέσα όμως σ' έναν πνευματικό κύκλο αυτή η μοντέρνα ομιλία ίσως αντιμετώπιζε την κρυφή ή φανερή ειρωνεία. Είναι σοφό σε τέτοιες περιπτώσεις να σωπαίνει κανείς και να τον παίρνουν για κουτό παρά να μιλάει και να το επιβεβαιώνει.

Συνήθως οι τρόποι συμπεριφοράς αφορούν στη νεολαία. Οι νέοι των παλαιότερων εποχών ακολουθούσαν κάποιους αυστηρούς κανόνες συμπεριφοράς. Τα «καλά παιδιά» έπρεπε να είναι καλοντυμένα, με προσεγμένη συμπεριφορά και σοβαροφάνεια. Τα «καλά κορίτσια» έπρεπε να ξέρουν μουσική, χορό, να παίζουν πιάνο, να μιλούν γαλλικά. Στις λαϊκές τάξεις έπρεπε να ξέρουν κέντημα, αργαλειό, μαγείρεμα κι όλα όσα θα τα έκαναν «περιζήτητες νύφες». **Οι σύγχρονοι νέοι ξέφυγαν από αυτές τις δουλειές και έπεσαν σε μια άλλη δουλειά, που προβάλλεται σαν ελευθερία. Οι παλαιότεροι είχαν διδαχθεί ως παιδιά έναν καταπιεστικό τρόπο συμπεριφοράς, που όμως δεν ήταν ενοχλητικός για τους άλλους. Οι σημερινοί νέοι υιοθετούν μια συμπεριφορά, που δήθεν τους ελευθερώνει, αλλ' είναι άκρως ενοχλητική και καταπιεστική για τους άλλους. Η μοντέρνα «εθιμοτυπία» μπορεί να δείχνει περιφρόνηση για**

τα παλαιότερα σχήματα αλλά δε δημιουργεί προοπτικές για ένα καλύτερο μέλλον.

Η ευγένεια είναι ζωτική ανάγκη για τις μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις. Οφείλουμε στις καθημερινές μας επαφές να συμπεριφερόμαστε μ' ευπρέπεια και ν' αποκαλύπτουμε τον καλύτερο εαυτό μας. Έτσι θα υποχρεώσουμε και τους άλλους να μας φερθούν με ανάλογο τρόπο και να υψωθούν σ' ένα ανώτερο επίπεδο συμπεριφοράς. Σήμερα οι άνθρωποι ξέχασαν να χαμογελούν. Κυριαρχεί παντού το σκυθρωπό κι ανέκφραστο πρόσωπο. Όμως, μια και τα πάντα υπολογίζονται με βάση το κόστος, ας το σκεφθούμε κι αλλιώς: ένα χαμόγελο δε στοιχίζει τίποτα αλλά και τίποτα δε στοιχίζει όσο ένα χαμόγελο.

Οι Αθηναίοι, χάρη στο υψηλό επίπεδο πολιτισμού, είχαν πρώτοι κατανοήσει την αξία της ευτραπείας και της εγκαρδιότητας. Το γελαστό πρόσωπο είναι η σφραγίδα της δημοκρατίας. Γι' αυτό αποφεύγανε να εμφανίζονται με βλοσυρά και σκυθρωπά πρόσωπα, για να μην ενοχλήσουν. *«Ουδέ αζημίους μεν, λυπηράς δε τη όψει αχθηδόνας προστιθέμενοι*»*. Τα σημερινά Ελληνόπουλα έχουν δίκιο να αποστρέφονται την παλιά γαλλοπρεπή τυπικότητα, τη φορτική ευγένεια που ξεπέφτει σε γλοιώδη δουλικότητα. **Έχουμε μια δική μας παράδοση ευγένειας.** Ας στραφούν, λοιπόν, στο ανδροπρεπές και σεμνοπρεπές ύφος του ελληνικού ήθους, στην απλότητα της ελληνικής γραμμής, στην **αμεσότητα** και την **εγκαρδιότητα**, αυτά τα θαυμάσια εκχυλίσματα της ανόθευτης ελληνικής ψυχής.

* Φράση του Περικλή από τον Επιτάφιο: *«Δεν προσθέτουμε στο πρόσωπο μας στενοχώριες, που δε ζημιώνουν, όμως είναι δυσάρεστες στους άλλους»*.

Κάποτε ο Ίων Δραγούμης, ο Ίδας των ελληνικών γραμμάτων, οραματιζόταν έναν «ωραίο τύπο Έλληνα». Δε βλέπουμε τον τύπο αυτό μέσα από τις νιτσεικές ιδεοπληξίες του Ίδα. Ο «ωραίος Έλληνας» υπήρχε και δρούσε έως χθες• ίσως υπάρχει και σήμερα. Είναι ο φιλότιμος και σεμνός —όχι συμνότυφος— Έλληνας, που ήξερε στις δύσκολες στιγμές να γίνεται παλικάρι. Όμως τα παλικάρια δεν υπήρξαν ποτέ παλικαράδες. Ούτε το θράσος είναι ισοδύναμο του θάρρους. Ίσως χρειαστεί για τα παιδιά μας να επικαιροποιήσουμε κάποιες αξίες, έτσι που η **λεβεντιά να μην είναι συνώνυμη της ξετσιπωσιάς***.

(4 Ιανουαρίου 1986)

*Ξετσιπωσιά : αδιαντροπιά (από το στερ. Ξε και το ουσιαστικό τσίπα (= υμένος και μεταγενεστερώς πέπλο, τσεμπέρι).

* «Κατά συνθήκην ψεύδη»: Τίτλος του περίφημου έργου του Μαξ Νορντάου

(1849-1923).

(Από το βιβλίο του Σαράντου Ι. Καργάκου: «Προβληματισμοί - ένας διάλογος με τους νέους.» Τόμος Ε΄
GUTENBERG - ΑΘΗΝΑ 1997)

(Πηγή ψηφ. κειμένου: orp.gr)